

Svensken stod

fast

Den svenske ambassadør Harald Edelstam reddede mange liv med sin frygtløse indsats under det chilenske militærkup i 1973. Nu hyldes han i dansk film

Tekst **Øvind Kyrø** Foto **Ariel Leon Karovitch**

Han er en sand helt, tænkte Michael Lunderskov, da han læste manuskriptet. Det handlede om en svensk ambassadør ved navn Harald Edelstam, som han aldrig havde hørt om.

Michael Lunderskov er filmproducent, og filmen er nu i fuld gang med at blive optaget i Chile, for der var også andre, der kunne indse, at historien skulle og burde fortælles. Derfor har Amnesty International for første gang skudt en million kroner ind i et filmprojekt, resten kommer fra svenske, mexicanske og danske investorer.

Harald Edelstam var en sleben diplomat, der arbejdede diskret, men da det gjaldt, viste han et mod, der til forveksling lignede dødsdrift.

Da general Augusto Pinochet tog magten ved et blodigt kup i 1973 - på en dato, der senere skulle blive skæbnesvanger også i Nordamerika, nemlig 11. september - blev tusindvis af mennesker anholdt, og endnu flere flygtede. Nogle søgte asyl på de udenlandske ambassader, blandt andet på den cubanske, som hurtigt blev udsat for beskydning fra det chilenske militær.

»Edelstam stillede sig foran tropperne og bildte dem ind, at den cubanske ambassade var svensk territorium, og at hvis beskydningen fortsatte, ville Chile være i krig med Sverige. Derpå gik han ind og hejste det svenske flag i flagstangen og reddede på denne måde hundreder af skrækslagne mennesker,« fortæller Michael Lunderskov, som sammenligner ambassadør Edelstam med den berømte Oscar Schindler, som Steven Spielberg lavede filmen »Schindlers liste« om.

»Harald Edelstam var en helt. Vi er så tilbageholdende i Skandinavien med at tage ordet 'helt' i munden,« siger instruktøren Ulf Hultberg. »Men >>

Harald Edelstam - i skikkelse af skuespilleren Michael Nyqvist - bluffer det chilenske militær med sit diplomatpas

- » i en tid, hvor vi kun går op i lønstigninger, ny elektronik og friværdis, er det vigtigt at huske på menneskerettighederne, og her er Edelstam et meget fint eksempel på en mand, der investerede sit liv i at hjælpe andre.«

Da Harald Edelstam til sidst blev udvist af Chile og kom hjem til Sverige, blev han mobbet af sine kolleger i Udenrigsministeriet og måtte sidde alene ved et bord i kantinen og spise sin frokost.

Edelstam havde forbrudt sig mod alle gængse diplomatiske manerer, fordi han eksempelvis fik

»Jeg har kun gjort det, som ethvert andet menneske burde gøre«

udfriet 40 mennesker fra Uruguay, der sad fanget på hovedstadens største stadion. De skulle henrettes næste dag, men Edelstam fik overtalt fangevogterne til at overdrage fangerne til ham, hvorpå han kørte til lufthavnen og fik dem sat på det første fly ud af landet. Derfor er der i dag opkaldt både et torv og en vej i Uruguays hovedstad efter Harald Edelstam. Men i Sverige er han stadig ukendt.

Kort før Harald Edelstam døde i 1989, brændte han alle sine personlige papirer, og derfor har det været et stort arbejde at finde ud af, hvad der drev ham til at udvise denne civil courage, som betød, at hen ved 1.000 mennesker ikke blev dræbt af den femstjernede general Pinochets styrker.

Selv sagde Edelstam beskedent, at »jeg har kun gjort det, som ethvert andet menneske burde gøre.« og at han »hadede uretfærdighed.«

Edelstam ventede ikke på at få grønt lys fra sine chefer i Stockholm, han stillede sig op foran kampvogne, der indstillede skydningen, da han viste sit diplomatpas, han skjulte folk i sit bagagerum, og hans mod fik kollegerne på den norske, italienske og mexicanske ambassade til også at åbne deres porte for flygtninge.

»Harald Edelstam turde gøre en forskel; Ubevæbnet og ene mand fik han stoppet de væbnede styrker i at begå mange mord,« siger Michael Lunderskov.

»Han var en nobel mand med en karismatisk karakter og en veritabel kvindebedærer,« siger instruktør Hultberg, som har fået adgang til hemmeligholdte dokumenter i det svenske udenrigsministerium. De viser, at den daværende statsminister Olof Palme holdt hånden over den egensindige og spontane Harald Edelstam, og derfor blev han ikke fyret. Edelstam nåede at glæde sig over, at chilenerne i 1988 nedstemte statschef Pinochet ved en folkeafstemning, året efter døde han af kræft.

PRÆSIDENTEN BLEV TORTERET. For få år siden ville det have været umuligt at få lov til at lave filmoptagelser foran det lave, grå præsidentpalads, som Pinochet lod bombe, og hvor præsident Salvador Allende begik selvmord, da han måtte erkende, at overmagten var for massiv.

For ikke at pirre de væbnede styrker til at pønsse på et nyt militærkup har de sidste tre præsidenter, der har regeret, siden Pinochet gik af i 1990, været forsigtige - alt for forsigtige, siger mange ofre - med at blottlægge, hvad der skete under militærdiktaturet, og kun nogle få af de ansvarlige er blevet dømt og fængslet. En regeringsrapport er kommet frem til, at 3.190 mennesker blev myrdet af politiske årsager.

Men i år har Chile fået en ny præsident, og det er næsten ubegribeligt, at det lykkedes Michelle Bachelet at vinde et flertal i det katolske, konservative og mandsdominerede land, for hun er kvinde, separeret, enlig mor til tre børn, ateist og socialist. Dertil kommer, at hun blev torteret af Pinochets tropper under kuppet og måtte flygte til Østtyskland.

Takket være de nye politiske vinde, der blæser gennem Chile, har filmholdet fået tilladelse til at spærre pladsen af foran præsidentpaladset, hvor Michelle Bachelet nu regerer, og omdanne den til et inferno af murbrokker, udbrændte bilvrage og lig. Det halvmilitære politikorps, der for 17 år siden på denne plads spulede demonstranter væk med vandkanoner eller smed tåregasgranater mod dem, fordi de protesterede mod tortur og Pinochet, er i dag omdannet til den mest elskværdige myndighed. Kvindelige betjente i fuld krigsmaling - læbestift og mascara - spærrede gaderne af og omdirigerede smilende trafikken.

Kun en enkelt gang gik det galt. En borgmester

i Santiago blev rasende og påstod, at filmholdet ikke havde tilladelse til spærre en af hovedstadens vigtigste indfaldsveje af, da der skulle filmes foran det, der skulle forestille at være den cubanske ambassade. Men raseriet viste sig at have helt andre årsager end tekniske. Borgmesteren er nemlig en gammel og tro støtte af general Pinochet, som nu også er blevet anklaget for korrupsion. Og denne anklage er det værste, der er sket højrefløjen.

Indtil det for halvandet år siden blev afsløret, at Augusto Pinochet har hemmelige bankkonti i USA,

hvor der står posteret formuer, som han har fået i bestikkelse ved våbenkøb, havde en tredjedel af chilenerne stor respekt for generalen. De mente, at Pinochet tog magten i 1973, fordi han ville frelse Chile fra kommunismen ligesom en kirurg »fjerner en ondartet svulst for at redde kroppen.« Men da det nu viser sig, at generalen er en svindler, er hans gamle støtter blevet bitre. Ligesom borgmesteren i Santiago. ■

Øjvind Kyrø er journalist

Filmen får dansk premiere omkring årsskiftet

Stadion i Santiago blev brugt som fangelejr af Pinochets styrker. Her fik ambassadør Edelstam reddet 40 mennesker fra døden